

Pieni sisukas Suomi

■ AKI ALANKO

Pekka Visuri: *Paasikiven Suomi. Suurvaltojen puristuksessa 1944–1947*. Docendo 2015.

Kahden viimeisen vuoden aikana on vietetty toisen maailmansodan päätymisen ja Suomen sodasta irtautumisen merkkipäiviä. Tässä hengessä kotimaisessa historiallisessa tietokirjallisuudessa on ilmennyt tiettyä suuntautumista sodan päättäneeseen ja sitä seuranneisiin vuosiin. Tarkastelun kohteeksi on otettu kotimaamme sisä- ja ulkopoliittinen toiminta ”pelikenttineen”, mutta myös tavallisessa arjessa ja yhteiskunnallisessa elämässä ilmenneet kansalaistason kokemukset. Yksistään jo viime vuoden aikana ilmestyi ainakin neljä ajankohtaa käsittelevää kirjaa.

Pekka Visurin tuoreessa teoksessa hahmotellaan otsikon mukaisesti Suomen sisä- ja ulkopoliittikkaa jatkosodan päättymisestä Pariisin rauhaan. Ajanjakson päätöspisteen valintaa perustellaan sillä, että Pariisin rauhan solmimisen jälkeen Suomi sai jälleen valtiollisen suvereniteetin liittoutuneiden valvontakomission poistuttua maasta. Esipuheessaan Visuri pyrkii selvittämään ajan tapahtumia sekä C. G. E. Mannerheimin ja J. K. Paasikiven pyrkimyksiä irroittaa Suomi sodasta. Samalla hän pureutuu näiden asioiden taustatekijöihin. Teos on jatkoa Visurin aikaisemmalle kirjalle *Mannerheimin ja Rytin vaikeat valinnat. Suomen johdon ratkaisut jatkosodan käännekohdassa* (Docendo 2013).

Visuri on valinnut kronologisen lähestymistavan, jossa asioita

tarkastellaan välillä laajemmasta kansainvälispoliittisesta näkökulmasta, välillä taas suppeammasta Suomi-keskeisestä näkökulmasta. Koska kirjassa liikutaan yleiskuvauksen tasolla, tämä on sinänsä toimiva ratkaisu. Olisin kaivannut kuitenkin enemmän perusteluja sille, miksi tähän on päädytty.

Kolmen suuren kourissa

Laajemmasta näkökulmasta Suomi näyttäytyy pienenä, mutta huomioon otettavana Saksan myötäsotijamaana, jonka kohtelusta liittoutuneet päättivät varsin omavaltaisesti neuvotteluissaan. Suomalaisien itsensä mielipidettä ei juuri noteerattu, ei edes lopullisessa rauhankonferenssissa, jonka tuloksena saatiin aikaan Pariisin rauha vuonna 1947. Englantilaisista annetaan tässä suhteessa mielenkiintoisen kaksijakoinen kuva. Toisaalta he kantoivat huolta Suomesta ”hoputtamalla” neuvostoliittolaisia väliaikaisen rauhansopimuksen laadintaan. Toisaalta he antoivat hiljaisen siunauksensa Neuvostoliiton etupiiri-intresseille, joita pyrittiin toteuttamaan Suomenkin suunnalla. Brittiläisen imperiuminsa hallitsemisesta käsin englantilaiset ymmärsivät hyvin neuvostoliittolaisten tarpeet. Huomionarvoista on sekin, että britit, eivätkä suinkaan neuvostoliittolaiset, vaativat lopulliseen rauhansopimukseen Suomen puolustusvoimia koskeneet rajoitukset. Ilmeisesti he halusivat rajoittaa sotilailista arsenaalia Itämeren piirissä.

Visuri tuo esiin jo aiemminkin todetun asian, että Saksan vastaisen liittokunnan johtajina toimineet ”kolme suurta”, eli Franklin Roosevelt, Winston Churchill ja Josef Stalin olivat pohjimmiltaan varsin

eripuraisia miehiä. On veikeää lukea esimerkiksi Rooseveltin tunteesta antipatiasta Churchillia kohtaan. Yhdysvaltain presidentti piti englantilaista pääministeriä rasis-tina ja imperialistina. Roosevelt ei ollut tietämätön Stalinin kansaansa kohdistamista vainoista, mutta pyrki silti olemaan myötämellinen Neuvostoliiton valtionpäämiehelle. Tältä pohjalta hänkään ei olisi siis vastustanut merkittävästi Stalinin valtaapyrkimyksiä Itä-Euroopassa. Churchill korvautui myöhemmissä neuvotteluissa seuraajallaan Clement Attleella. Vielä merkittävämpi muutos johtajakolmikossa tapahtui, kun edesmenneen Rooseveltin tilalle nousi Harry Truman. Visurin mukaan tuore Yhdysvaltojen presidentti suhtautui neuvostoliittolaisiin viileästi. Tältä pohjalta onkin pohdittu, olisivatko henkilösuhteet kiristäneet Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välejä huomattavasti geopoliittisia tekijöitä enemmän. Kysymys tästä jää lopulta avoimeksi.

Vaaran vuosien vaikeudet

Suppeammasta näkökulmasta kuvauksen kohteeksi nousevat Suomi, sen presidentit, valvontakomissio ja Neuvostoliitto keskinäisine suhteineen. Suomen oli selvittävä Lapin sodasta, sotakorvauksista, asekkäntäjutusta ja monesta muustakin kansakuntaa hiertävästä asiasta.

Visuri kertoo, miten maan alta ja vankiloista esiin nousseet kommunistit olivat vuosina 1945–47 tunnetusti voimansa tunnossa ja sisäpoliittisesti aktiivisia. Suomesta ei tullut kuitenkaan kansanedemokratiaa, koska valtaosa suomalaisista ei halunnut muuttaa yhteiskunnan toimivia perusrakenteita. Maamme miehittämättömyys

ja sodan jälkeen nopeasti vakiintunut tilanne eivät luoneet riittävää tilausta kumouksen toteuttamiselle. Aiempia näkemyksiä uudistava, omalla tavallaan ironinenkin, lisäperuste löytyy Visurin katsannossa siitä, että neuvostoliittolaiset olisivat osaltaan hillinneet radikaalien suomalaiskommunistien pyrkimyksiä muuttaa valtiojärjestystä. Syy oli raadollisen taloudellinen, koska Neuvostoliiton taholla pelättiin yhteiskunnallisen kumouksen häiriinnyttävän kipeästi tarvittujen sotakorvausten toimitusta. Presidentiksi vuonna 1946 nousseelle Paasikivelle itselleen tuli myös tarve pistää kommunistit aisoihin.

Valtiolaivan peräsimmässä olleet Mannerheim ja Paasikivi kokivat syksyllä 1944 tulleen uuden ja tuntemattoman ajan kynnykselle. Tämä on huomionarvoista ja osoitus kahden vanhan miehen näkemysellisyydestä. Ylivertaisina sankareina heitä, enempää kuin muitakaan suomalaispäättäjiä, ei silti kuvata. Visurin esityksessä miehet puhuvat ja toimivat, punta-roivat eri vaihtoehtoja miettien aikamme näkövinkkelistä katsottuna vääriä ja epäjohdonmukaisiltakin tuntuvia ratkaisuja. Paasikiveä kuvataan selvästi vahvempana toimijana. Presidenttikautenaan (1944–46) Mannerheim ei esiintynyt juuri julkisesti, vetäytyi yhä enemmän taustalle ja luopui pian itse virastakin sekä sairautensa että yleisen mielipiteen vaikutuksesta. Paasikiven tehtäväksi jäi olla mies, joka sai rohkaista Mannerheimia ja ottaa kontolleen toimia, joista marsalkka ei jaksanut enää huolehtia.

Välirauhansopimuksen toimeenpanoa tarkkailleen valvontakomission toiminnasta annetaan jokseenkin diplomaattinen

ja maltillinen kuva, vaikka joissakin asioissa, kuten sotasyllisyyssykymyksessä, se oli hanakas painostamaan suomalaista valtiojohtoa. Neuvostoliiton valtiollisista edesottamuksista tuodaan esiin jopa ystävällismielisiltä vaikuttaneita eleitä. Visuri mainitsee esimerkiksi sodanjälkeiset viljatoimitukset ja kulttuurin tuonnin. Konsensushenkiseltä ja jopa ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta tehdyn sopimuksen (YYA) esiasteelta vaikuttaa myös suunniteltu puolustusyhteistyö Suomen ja Neuvostoliiton välillä, jossa suomalaiset olisivat olleet aloitteellisia. Aiheellista lienee silti muistaa, että näissä edesottamuksissa kumpikin osapuoli pyrki toimimaan viime kädessä omaa etuaan palvellen. Visurin mukaan neuvostoliittolaiset halusivat säilyttää tilanteen vakaana Suomessa ja suomalaiset koettivat tehdä neuvostoliittolaisia suopeiksi mahdollisille rajojen tarkastuksille lopullisessa rauhankonferenssissa Pariisissa.

Kansallinen selviytymistarina

Kansallisen historian kirjoitukseen perinteessä Suomen historia on hahmotettu vahvasti omana, erityisenä kertomuksenaan. Tämä linja on elänyt voimakkaasti esimerkiksi vakaana uskona erillissotatettiin, jota Henrik Meinander käsittelee hivenen ironisestikin ”Aina omia sotia” -artikkelissaan *Maailman paras maa* -teoksessa (SKS 2012). Tietty erityisyyden henki kuvastuu myös Visurin esityksestä. Teoksessa annetaan ymmärtää, että Suomen tie olisi ollut jotenkin erilainen, ellei suorastaan parempikin verrattuna muihin toisessa maailmansodassa hävinnei-

siin. Näkemykselle löytyy toki historiallisiäkin perusteita: Suomea ei varsinaisesti miehitetty, yhteiskunta ja infrastruktuuri selvisivät eurooppalaisittain varsin vähäisin vaurioin (kenties Lappia lukuun ottamatta) ja sodan riehussa vielä muualla maailmassa Suomi oli pystynyt elämään jo muutaman kuukauden ajan rauhan ja jälleenrakennuksen aikaa.

Kaikkiaan Visuri kuvaa vuosien 1944–47 vaiheet eräänlaisena kansallisen selviytymistarina, jossa osattiin luovia hyvin. Suomelle ei viime kädessä esitettykään kaikkein ankarimpia vaatimuksia, ei edes Neuvostoliiton taholta. Erikoisen Suomesta olisi tehnyt myös kuuluminen turvallisuuspoliittisesti Neuvostoliiton vaikutuspiiriin, mutta suuntautuminen taloudellisesti ja kulttuurisesti länteen.

Mainittuina vuosina elettiin jo käytännössä Paasikiven Suomessa, vaikka Mannerheim olikin virallisesti presidentti vuoteen 1946 asti. Visuri ei ota juurikaan kantaa Suomen puolueettomuuteen. Jos haetaan tuoretta vertailukohtaa, Hannu Rautkallio esittää kirjassaan *Idässä kiinni, Länteen* (Docendo 2015) varsin ”kekkoskriittisesti”, että Paasikiven aikaan Suomi olisi ollut paljon puolueettomampi ja vähemmän suomettuneempi kuin Kekkonen presidenttikaudella. Sodanjälkeisten alkuvuosien suhteen puolueettomuuden tutkiminen ei ole edes relevanttia, koska ulkopolitiittiset linjat hahmottuivat vasta paremmin ajalla, joka ulottui vuodesta 1947 vuoteen 1956.

Pariisin rauhan voimaantuloa ja valvontakomission poistumista on sinänsä luonteavaa pitää ajankohtana, jolloin Suomesta olisi tullut jälleen valtiollisesti suvereeni. Pohjim-

miltaan valtiollisen suvereniteetin käsite on silti hiukan tulkinnanvarainen. Tässä on aiheellista muistaa, että Porkkalassa oli vuoteen 1956 asti Neuvostoliiton laivastotukikohta, jonka tykit olisivat pahimmillaan saattaneet saada aikaan tuhoa jopa pääkaupungissa. Suomi eli Neuvostoliiton tarkkailupiirissä ja joutui huomioimaan itänaapurin intressit monessa asiassa.

Lopuksi on aiheellista antaa Visurille kiitosta harvemmin muistettujen, oikaisevien ja uusienkin historiallisten faktojen pienestä viljelemisestä. Vähemmälle huomiolle on jäänyt esimerkiksi se, että vuoden 1944 vaiheilla Saksa suunnitteli ainakin Etelä-Suomen haltuun ottamista, jos Suomi irtaantuisi omin päin sodasta. Kenraali Erich Heinrichs kaavaili puolestaan pääkaupungin siirtämistä Tampereelle tai Jyväskylään Porkkalan luovutuksen johdosta. Zhdanovin arkiston vihdoin avauduttua saamme tietää, ettei Kekkonen olisi 1940-luvulla kelvannut neuvostoliittolaisille vielä pääministeriksi, koska häntä ei pidetty tarpeeksi yhdistävänä ja periaatteellisena poliitikkona.

Visurin hyvän ja kokoavan, uudistaviakin näkökulmia esittävän yleisesityksen ainoa puute on siinä, että se välittää ainoastaan niin sanotun ylätason tarinan. Tässä nostetaan esille ”suuret miehet” ajatuksineen, päätöksineen ja toimintoineen, ja näkökulma on siltä pohjalta perinteisen poliittisen historiallinen. Jos haluaa tutustua tavallisten suomalaisten kokemuksiin ja tunnelmiin sodanjälkeisistä vuosista, kannattaa tarttua esimerkiksi *Rauhaton rauha – suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–50* -teokseen, joka on ilmestynyt vastikään Vastapainon julkaisemana.

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja historiaan erikoistunut vapaa tiedetoimittaja ja -kriitikko.